

[Historie]

Leonardo lever

«Da Vinci-koden» har tent ny interesse for mannen den er oppkalt etter.

Morten Møst

HAN BETRAKTET EN KRETSENDE ørn, studerte hvordan vinden skapte krusninger på vannet og fylte skipenes seil. Han dissekerte en flaggermus for å se hvordan vingene var bygget. Han konkluderte at et menneske utstyrt med vinger som er store nok og godt festet, kan klare å fly.

Så satte Leonardo da Vinci seg ned og tegnet

noe som fem århundrer senere skulle bli kalt en hangglider. Den fløy også. Det beviste en britisk våghals i år 2000 med en glider som var bygget etter Leonardo da Vincis tegning.

Ifjor gjorde en annen brite et lignende eksperiment. Han hoppet fra 10.000 fot med en pyramideformet fallsjerm, basert på en tegning fra den samme Leonardo. Skjermen virket. Riktignok hadde han med en konvensjonell skjerm som han brukte de siste metrene.

Han ville helst ikke få Leonardo da Vincis skjerm i hodet, siden den veide nesten 100 kilo.

Leonardo lever. Slik vandrer Leonardo da Vinci fremdeles iblant oss, fra flyvende engelskmenn til den norske kunstneren Vebjørn Sand. Sands Leonardo-bro over E18 i Ås, er en forminskert versjon av en som Leonardo da Vinci ville bygge over Bosporus-stredet. Tek-

no-tidsskriftet Wired skriver iblant hyllester til Leonardo og har kalt ham en hacker-type – en som undersøkte nøye, tenkte hardt, skrudde og plukket og åpnet mekanismer og mennesker for å finne ut av ting.

«Leonardo hviler aldri, han arbeider videre gjennom generasjonene», heter det i en ny biografi, «Leonardo da Vinci, the flights of the mind» av Charles Nicholl.

Hundrevis av bøker er skrevet om Leonardo da Vinci (1452-1519) – maler, skulptør, oppfinner, arkitekt, ingeniør, musiker og vitenskapsmann. Det er neppe helt tilfeldig at ytterligere to biografier om mannen kommer ut nå i høst – i kjølvannet av «Da Vinci-koden», thrilleren om en 2000-årig sammensvergelse innen kirken for å skjule at Maria Magdalena var gift med Jesus og fødte hans barn.

Med mer enn 15 millioner eksemplarer solgt verden rundt er Dan Browns bok sannsynligvis det hittil mest lukrative eksempel på hvordan Leonardo da Vinci setter etterslektens fantasi i spill. Bokens tittel henspiller på hans oppfinnelser og teknikker innen kryptering, kodelåser og passordmekanismer, med tilhørende symbolbruk og innflokke koder i mannens malerier og manuskripter.

På fornavn. Men ingen av de to biografene bruker mye oppmerksomhet på «Da Vinci-koden». «Problemet med Dan Browns bok er ikke at den dikter opp sannhet, men at den blir tatt alvorlig av mennesker som ikke forstår at fiksjon er fiksjon, heter det i Martin Kemp's «Leonardo».

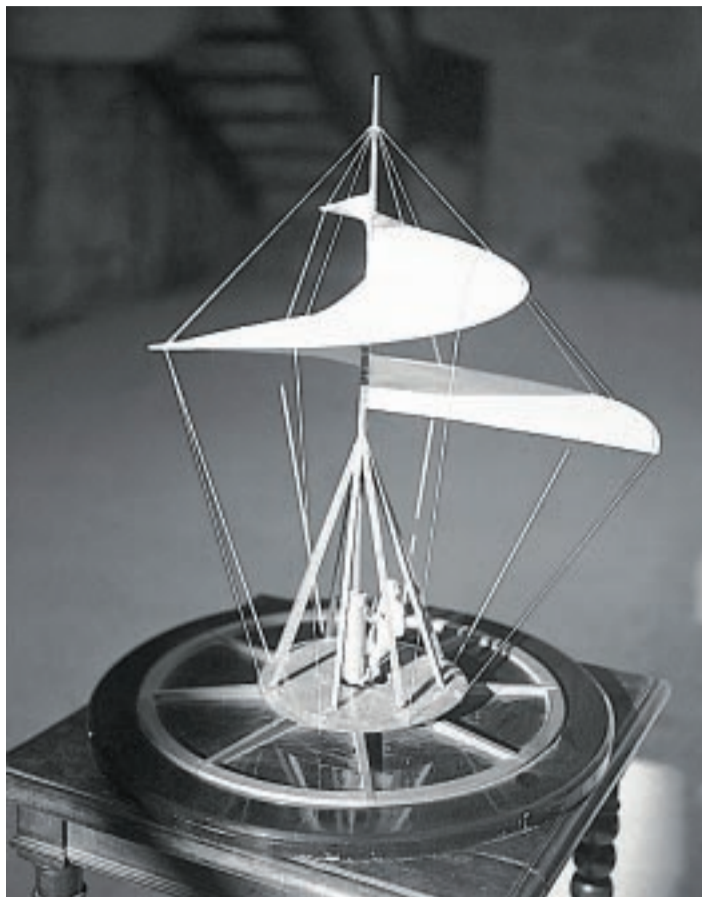
Ellers er det verdt å merke seg at det nesten bare er «Da Vinci-koden» som snakker om da Vinci. Det vanlige er å kalle ham Leonardo, på samme måte som ettertiden helst er på fornavn med Michelangelo Buonarroti.

Vinci er en landsby i Toscana, og Leonardo kalte seg «fra Vinci» siden han var såkalt uekte barn av en bondejente og en forførerisk notar. Det er også et Leonardo-museum i Vinci, men ingen av delene beviser at han faktisk var født der. Det finnes skeptikere som mener han var født andre steder. Det er i det hele tatt mye ved Leonardo da Vinci som gjør hans biografier litt omtrentlige – kildene til fakta om hans liv etterlater mange hull og ubesvarte spørsmål.

På den annen side er det få historiske personer vi vet mer om, takket være alle tingene Leonardo da Vinci etterlot seg. Blant dem er noen av kunsthistoriens mest kjente malerier, inkludert «Mona Lisa» og «Det siste måltid», skulpturer, tekster, banebrytende anatomiske studier og ikke minst tegninger av fly, motorer, roboter, stridsvogner og våpensystemer som var mange hundre år forut for sin tid. Lausungen Leonardo fra landsbygda utenfor Firenze ble sin samtids største kjendis.

Mannen med notatene. De viktigste skriftlige kildene til Leonardos liv har han levert selv i form av notater, hvorfra omkring 7000 sider er bevart. Han gikk aldri noe sted uten en notisbok hengende i beltet, og han skrev ned og tegnet alt fra sine egne handlelister til detaljerte tegninger av natur og bygninger, dyr og mennesker, kroppsdelene og antrekk. Han må ha sett ut som en klassisk reporter der han sto på gaten og tegnet for eksempel en hengt morder, dinglede fra et vindu, med et ekstra close-up av ansiktet og notater om fargene på den dodes klær.

Leonardo hadde sin egen da Vinci-kode – han skrev fra høyre mot venstre, og teksten er speilvendt. Han skrev på italiensk – Leonardo da Vinci hadde ingen formell utdanning og behersket ikke latin, som var favorittspråket til samtidens intelligentsia. Han omtalte seg selv som *senza lettere* – «uten bokstaver», et begrep som henspiller både på en som ikke kan lese og en outsider. Som venstrehendt og vegetarianer skilte han seg ut. Han var også en relativt utilslørt homofil, noe som var så vanlig i Firenze at det tyske ordet for en homoseksuell mann var «Ein Florenzer». Likevel hendte det at uheldige homser ble brent på bål, og Leonardo ble arrestert minst en gang etter å ha hatt seksuell kontakt med en annen mann.

FLYVEDYKTIG? Dette flyet ble tegnet av Leonardo da Vinci.

BROBYGGER. Gang- og sykkelbroen ved Nygårdskrysset utenfor Oslo er laget av den norske kunstneren Vebjørn Sand etter da Vincis 500 år gamle tegninger.

IKKE HELT AUTO. Bil med «motor», modell på Da Vinci-museet i byen Vinci. FOTO: INGER E. BERG

PEDALKRAFT. Denne sykkel er bygget etter Da Vincis tegninger. FOTO: INGER E. BERG

Men saken ble droppet i all stillhet, for var det noe Leonardo da Vinci ikke manglet, var det innflytelsesrike venner og høye beskyttere.

Blant de fine. Allerede som 20-åring slapp han inn i Compagnia di San Luca, et eksklusiv klubb av malere som også inkluderte Boticelli og Filippino Lippi. Noe av det første han preserterte var å få frynsete rykte, som en som gjerne tok imot maleribestillinger og forskuddsbetaling, men som leverte det ferdige produkt lenge etter avtalt dato, eller kanskje aldri. De første altertavlene han fikk i oppdrag å lage, var det Lippi som måtte fullføre. Gjennom det meste av livet må andre sysler enn kunsten ha tatt det meste av oppmerksomheten hans. Produksjonen av malerier var ikke stor og han solgte enda mindre; ifølge Kemp forble «Mona Lisa» og flere andre sentrale Leonardo-bilder i mannens eie til han døde.

Men slikt forhindret ikke at det stadig kom tilbud fra ulike aristokrater om å komme og arbeide hos dem. Leonardo tilbrakte det meste av sin karriere sammen med herskerne av de rike bystatene som siden skulle bli Italia – Firenze, Roma, Milano, Venezia. Han malte portretter av elskerinnene deres og designet bombekastere og annen moro de kunne drepe sine fiender med.

Han drømte opp kompliserte selskapsleker og laget innbruddssikre dokumentholdere som løste problemet med at datidens budbringere kunne tjene bedre på å selge et konfidensielt og viktig brev til uvedkommende, enn på å levere det til rett adresse.

En søknad han sendte til hertugen av Milano forteller om gjøremålene og hvordan Leonardo da Vinci så på sine egne evner. Han tilbød å konstruere «broer som ikke kan ødelegges av ild eller strid, og sikre, uangripelige stridsvogner. I fredstid tror jeg at jeg kan yte full tilfredshet innen arkitektur, i design av både private og offentlige bygninger, og i å lede vann fra ett sted til et annet. Jeg kan utføre skulpturer i marmor, bronse eller keramikk, samt alt som er mulig å få til innen malerkunst, like godt som noen annen...»

Gørr og tabuer. Han måtte være mer diskret på andre områder. Som bildende kunstner ville han vite mer om menneskets anatomi. Derfor utførte han i hemmelighet store og små disseksjoner av døde mennesker, og tegnet omhyggelig gørrer han fikk se. Råvarer kunne det være vanskelig med, men det hendte han fikk kjøpt menneskelig fra sykehus og muligens mer obskure kilder.

Dette var før kjøleskapets tid og forskningens skal ha luktet ille, men det var verre at den brøt tabuer i en samtid som ikke ønsket «å avsløre det naturen omhyggelig har skjult». Derfor kom Leonardo etter hvert på kant med kirken, som beskyldte ham for å drive med hedenskap og svartekunster. Dette var alvorlige og farlige anklager – og Leonardo da Vinci ble etter hvert tvunget utenlands. Sine siste år tilbrakte han ved det franske kongehuset, der det var høyere under taket.

Bærebjelken i alt Leonardo drev med var troen på å tilegne seg kunnskap ved å se selv og oppleve, snarere enn å hente lærdommen fra bøker. Han ble kalt en opplevelsens disippel, og jobbet på den måten hele livet – fra barndommens møter med planter, insekter, fugler og dyr til likene på disseksjonsbordet.

– For Leonardo var hvert blick og hver tegning en analytisk handling, skriver Kemp og sammenligner Leonardos skisser av et fly med «Mona Lisa».

– Det ene er en kunstig «fugl»; det andre en kunstig gjenskapning av den visuelle opplevelsen av en persons fysiske nærvær...for Leonardo er de samme slags ting. m

most@dn.no

Charles Nicholl

«Leonardo da Vinci. Flights of the mind»
Penguin Books 2004

Martin Kemp

«Leonardo»
Oxford University Press 2004